

Andrej Ivanuša

PRVA MONETARNA UNIJA V EVROPI

Že leta 1018 so ugotovili, da je zelo nepraktično, da v vsaki deželi plačujejo s svojimi kovanci.

Revija Denar, avgust 2016 – rubrika: ZANIMIVOSTI

Vikinški poglavarji so po uspešni odpravi v tuje dežele postavili runske kamne na katere so napisali, kdaj in kje so pobrali davek - danegled. V mestu Orkesta, ki leži v pokrajini Uppland na Švedskem, stoji runski kamen, na katerem je označeno, da so kralji Ulfov iz Borreste (Danska) trikrat pobrali danegeld. Prvi je bil Skagul Toste (970), drugi je bil Thorkell Visoki (1011) in tretji Knut Veliki, sin Sveina Viličastobradega (1015).

NA VSE STRANI SVETA

Tako sem zapisal v članku, kjer sem predstavil ekonomijo in gospodarstvo vikinških dežel, pravzaprav njihovega imperija. V uvodu je omenjen Knut Veliki le kot pobiralec danegelda v angleških deželah. Vendar me je kasnejše proučevanje vikinške tematike pripeljalo do zanimivih dejstev o nordijskem kraljestvu Knuta Velikega.

Vzpon vikinških ljudstev sega v obdobje okrog leta 550. V zapisano zgodovino so Vikingi stopili leta 787, ko so se Norski izkrcali v deželi Devon (južna Anglija) v bližini mesta Exeter. Sledila je širitev po ozemljih severne zemljine poloble. Na koncu osvajanj so obvladovali celotno Skandinavijo, Britansko otočje (787), Irsko, Francijo, južno Španijo (Al Andaluzijo), Sicilijo in Kijevisko Rusijo (Gardariki, 859), dežele ob Črnem morju, pa tudi Islandijo (870), Grenlandijo (Erik Rdeči, 985) in Severno Ameriko (Leif Eriksson, Labradorski polotok, Vinlandija, 1000). Sčasoma so se pokristjanili in leto 1100 velja kot konec vikinškega obdobja.

Vikinge sestavljajo štiri skupine plemen, Norvežani, Švedi, Skani in Danci. Prvi so se na morje podali Danci in se razširili proti zahodu. Njim so pripadala osvajanja Anglije, Irske, Francije, Al Andaluzije in prišli so vse do Sicilije. Švedi in Skani so potovali večinoma na vzhod, kjer so predvsem trgovali in ustavljali trgovske postojanke ob velikih rekah današnje Rusije ter so zaslužni za ustanovitev Rosije (dežela Gardariki). Trgovali so z deželami ob Črnem morju, z Arabci in zelo verjetno tudi z Indijo. Norvežani pa so prišli na Islandijo, Grenlandijo in na koncu odkrili Ameriko (Vinlandija, danes polotok Labrador v Kanadi).

ALTING - PRVI EVROPSKI PARLAMENT

Ustavimo se najprej na Islandiji, ki so jo norveški Vikingi odkrili in naselili po letu 870. Novo deželo je v nekaj letih poselilo 39 vaških skupnosti iz Norveške. Vsaka je seveda premogla le kakšno ladjo ali dve. Zelo kmalu je nastopilo spoznanje, da bo mogoče preživeti v surovem okolju le, če bodo sodelovali.

Tako se je 39 lokalnih poglavarjev ali gođarjev leta 930 srečalo sredi – ničesar. Danes je to mesto Thingvellir (Þingvellir), ki je okrog 45 km oddaljeno od današnje prestolnice Reykjavík. Srečali so se na mestu, ki je tektonska prelomnica med severno-ameriško in evrazijsko celinsko ploščo. Prav tam so ustanovili »althing«, najstarejšo še danes delujočo parlamentarno institucijo v Evropi. Letos (2016) praznuje torej 1086 let!

Althing (dobesedno »zbor, srečanje vseh«) je takoj postal narodno zborovanje, kje so se enkrat letno zbrali prebivalci vse Islandije. Bil je politično in sodno zborovanje in tudi družabni dogodek. Do začetka 11. stoletja se je letno odvijal v desetem tednu poletja, kasneje so za otvoritveni dan določili četrtek v 11. tednu poletja (18.-24. junij).

W.G. Collingwood - Althing se je zbral (19. stoletje)

Zakonodajna veja oblasti je bila v rokah t. i. "pravnega sveta" (lögrétta). Sestavljalo ga je 39 lokalnih poglavarjev (goðar), 8 dodatnih poglavarjev in lögsögumaður (dobesedno »zakonogovorec«). Slednji je na vsakem zborovanju javno recitiral vse postopke skupščine in z njimi povezane zakone. Njegova avtoriteta je bila najvišja in na vsaka tri leta je bil izvoljen s strani pravnega sveta.

Sodni spori so se razreševali na lokalni ravni s pomočjo lokalnih poglavarjev ali drugih posrednikov in so na althing prispeli le v primeru velikega nesoglasja. Odločitev pravnega sveta na althingu je bila dokončna in se nanjo ni bilo moč pritožiti. Pravni svet je prav tako imel pravico dovoliti izjeme v obstoječih zakonih, če so njegovi člani soglasno menili, da je to v določenem primeru pravično.

Na tej tradiciji se je islandski althing preoblikoval v parlament v srednjem veku. Zamrl tudi ni, ko je Islandija sodila pod Norveško. Seveda pa so ga vzpostavili nazaj, ko je Islandija znova razglasila neodvisnost.

VELIKI KNUT MODRUJE

Knut Veliki (angleško Cnut ali Canute the Great, staro severnjaško Knútr inn ríki) se je rodil leta 995, umrl pa 12. novembra 1035. Bil je kralj Danske, Anglije in Norveške. Njegovo kraljestvo opisujejo še kot Anglo-skandinavsko kraljestvo ali tudi kot Imperij severnega morja (Nord Sea Empire). Zadnjih deset let svojega življenja je preživel v Angliji. Umrl je v Shaftesburyju, pokrajina Dorset, pokopali pa so ga kot prvega vikinškega kralja v katedrali v mestu Old Minster, pokrajina Winchester.

Med svojimi nordijskimi podaniki je slovel kot veličasten mož, ki lahko upravlja z naravnimi silami. Veljalo je, da je tako mogočen, da lahko ukaže morski plimi, naj se umakne izpod njegovih nog. Tako je nekega dne sedel na obali in občudoval naravo. Služabniki so čakali na vsak njegov ukaz in mu skušali v vsem ustreči. Sčasoma je pričela plima naraščati in morje se je dotaknilo njegovega obuvala. Knut je polglasno ukazal vodi, naj se umakne.

Nato je nekaj časa tiho opazoval, kako plima vedno višje moči njegove noge. Ko je prišla do polovice meč, se je obrnil k spremljevalcem in rekel:

»Naj vsi slišijo kako slaba in brez vrednosti je tako opevana moč kraljev! Njihova moč ni omembe vredna. Moč pripada le Njemu, ki kroji zakone nebesom, zemlji in morju.« (*citata: Henry of Huntingdon /zgodovinar, 1088–1157/*). Potem bi naj obesil svojo zlato krono na križ in si je nikoli več ni posadil nazaj na glavo, s pojasnilom, da »tako izkazuje spoštovanje Bogu, ki je kralj vsega.«

Knut Veliki (995-1035), izsek iz stare zgodnje-srednjeveške grafike

NASTANEK VELIKE SEVERNE DRŽAVE

Knut je bil izredno moder in domiseln vladar. Sicer je svoje življenje pričel kot zavojevalec in vojskovodja. A kasneje je prisegal na modrost, vladavino prava in na gospodarsko rast države.

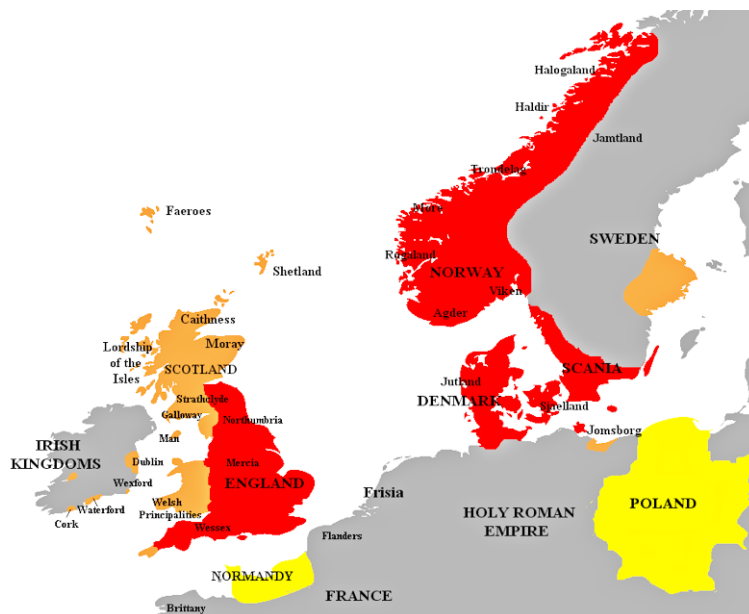
Njegov oče je bil danski kralj Svein Viličastobradi (960-1014). Mati Świętosława (nordijsko Sigríð Storráða) pa je bila menda hči poljskega kneza Mieszka I (930-992). Menda pa zato, ker se kot oseba pojavlja le v islandskih sagah in nikjer v zgodovinskih virih! Kralj Viličastobradi je poleg Danske obvladoval še Anglijo.

Vendar se je Saksonski kralj Aethelred leta 1000 uprl Dancem, oropal otok Man in dele Anglije, ki so bili pod dansko upravo (The Danelaw) in so plačevali danegeld, danski davek. Leta 1002 se je poročil z Emmo, sestro kneza Richarda iz Normandije (del Francije). Sedaj se je počutil dovolj močnega, da je ukazal pobiti vse »danske može« v Angliji. Med njimi so bili tudi bližnji sorodniki Viličastobradega. Tako se je ta odločil za maščevanje in večkrat oropal južne in vzhodne dele Anglije v letih 1003-1005. Potem se je moral vrniti zaradi izredne lakote v Angliji.

Svein Viličastobradi je v naslednjih letih izvedel več roparskih pohodov v Anglijo. Leta 1013 je z njim prišel sin Knut. Tokrat se je Svein odločil, da bo Anglijo znova zavojeval. Na roko mu je šlo dejstvo, da je kralj Aethelred osvojene dežele slabo upravljal. Tako je napredoval zelo hitro, saj so ga ljudje sprejeli kot »pravičnega kralja«. Aethelred je pobegnil v Normandijo. A načrte je preprečila Sveinova smrt. Aethelred se je vrnil nazaj in pregnal mladega Knuta.

Leta 1016 je Knut prišel znova nazaj, a tokrat je imel vojsko, ki je štela 10.000 mož in je priplula na 200 dolgih ladjah. Pri bitki pri Ashingdownu je premagal Edmunda Železnega, ki je bil naslednik in najstarejši sin Aethelreda. Po bitki sta si oba vojskovodja razdelila Anglijo. Knut je pridobil nazaj del imenovan Danelaw, Edmund pa je zadržal južno Anglijo. Kmalu potem je Edmund umrl in Knut je razglasil tudi to ozemlje za svoje ter sebe imenoval za vikinškega kralja Anglije.

Ko je leta 1018 umrl Knutov brat Harald, danski kralj, je Knut odšel nazaj in dobil kraljevsko pravico še nad Dansko. Še dve leti kasneje je pridobil norveško kraljestvo in Skanijo. Močni državi so se hitro priključili še drugi, na primer Škotska, Vels, itn.

Kraljestva Knuta Velikega – rdeče: Danska, Anglija, Norveška, Skanija; oranžno so označene vazalne države: Škotska, Vels in vzhodna Švedska (Rosland), rumeno pa zaveznici: Poljska in Normandija (po letu 1020).

MONETARNA UNIJA

Po letu 1020 je svojo veliko državo konsolidiral. Ker je obvladoval tako Anglijo kakor vikinške države, so prenehali vikinški roparski pohodi in vzpostavil je 15. let dolgo dobo miru. Zacvetela je trgovina in življenje se je povsod zelo izboljšalo. Knut je v vsaki deželi upošteval domače pravo in tudi cestnih ropov je bilo vedno manj. Krščanstvo je v tem okolju počasi pridobivalo moč.

Leta 1018 je po vsej Angliji zbral danski davek (danegeld) v obliki srebra. Vrednost je bila neverjetnih 72.000£, Londončani pa so k temu dodali še 10.500£. S tem je poplačal svojo vojsko v Angliji in večino vrednosti je poslal še domov na Dansko. V Angliji je vzdrževal 40 dolgih ladij in pripadajočo vojsko.

Po tistem je uvedel davčni sistem. Ta je bil prilagojen starim zakonom, ki so veljali v vsakem izmed njegovih kraljestev. Ob tem je ugotovil, da je zelo nepraktično, da v vsaki deželi plačujejo s svojimi kovanci, ki so bili nestandardizirani in je bilo težko ustanoviti v kakšnem razmerju so med seboj. Bilo jih je mogoče enostavno ponarejati, saj ni nihče resno nadziral njihovega kovanja in vsebnosti kovin v njem ali celo njihovo težo. Zato je uvedel standardne kovance, ki so bili po vsebnosti kovin in teži enaki v vseh deželah. Še več – paritetno je njihovo vrednost vezal na denar Bizantinskega imperija v sorazmerju 1:1. Uvedel je posebno finančno službo, ki je nadzirala izvajanje njegovih zakonov v vseh deželah.

Praktičnost njegovih kovancev in pripadajoče zakonodaje so spoznali tudi v vazalnih deželah in se priključili prvi evropski monetarni uniji. Tako so z isto valuto plačevali na Norveškem, na Danskem, v Skaniji (južna Švedska), v Angliji, v Roslandiji (vzhodna Švedska), na Škotskem, v Welsu, v Normandiji (del Francije) in na Poljskem ter na nekaterih delih vzhodne Irske.

Kovanec Knuta Velikega – osnova prve evropske monetarne unije

KNUT DRŽAVNIK

Vse to ni ostalo brez odmeva niti v drugih deželah takratne Evrope. Knut je bil povabljen kot pomemben kralj za kraljevsko pričo na kronanje Conrada II, cesarja Svetega Rimskega cesarstva (990-1039). To je bilo za veliko noč leta 1027. Najprej se je v Rimu spovedal vseh svojih grehov in pri papežu Ivanu XIX. dosegel nekaj pomembnih gospodarskih in religijskih dogovorov, najpomembneje je bilo, da danske dioceze niso bile več podrejene angleškim.

V svojem pismu je zapisal:

»... govoril sem z njegovo ekscelenco Papežem in dosegel, da lahko vsi ljudje iz vseh mojih dežel, tako iz Anglije kot iz Danske, potujejo v Rim pod enakimi zakoni in varno ter v miru. Da jim na poti ne postavijo toliko ovir na cesti, kjer pobirajo nepravilne davke in mitnine. Enako sta mi blago naklonila iste pogoje tudi kralj Rudolph (kraljevina Burgundija, op.a.) in cesar Conrad II pod katera večina cest in mitnic sodi. Tudi trgovci iz Rima so potrdili dogovor, da lahko moji ljudje, trgovci in drugi, ki potujejo po svojih opravilih, gredo v Rim in se vrnejo domov, ne da bi jih zaustavile ovire in pobiralci davkov, da jim je zagotovljen miren prehod in varnost na poti v skladu s pravičnimi zakoni.«

(citat iz https://en.wikipedia.org/wiki/Cnut_the_Great, opomba: Trow, Cnut, p. 193.)

Kronanje je bilo 26. marca 1027 v stari baziliki Svetega Petra v Rimu. Ob Knutu Velikem, kralju Anglije, Danske in Norveške, so bili na kronanju še Rudolph III iz Burgundije, 70 visokih cerkvenih dostojanstvenikov (nadškofi Kölna, Mainza, Trierja, Magdeburga, Salzburga, Milana in Ravenne). Po njem je Conrad II podaril Knutu nemško ozemlje marko Schleswig (povezava med skandinavskimi kraljestvi in celinsko Evropo) v znamenje prijateljstva in zavezništva.

Iz Rima se je Knut vrnil na Dansko, kjer je izdal dokument, ki je urejal odnose Anglije z Dansko in drugim skandinavskimi deželami. Določil je tudi upravnike posameznih držav. Potem je odpel v Anglijo. Do konca življenja je ni več zapustil.

A po Knutovi smrti njegovi sinovi in sorodniki, ki so vladali različnim delom velikega severnega imperija, niso bili kos vladarskim nalogam. Nekateri so tudi prehitro umrli, da bi lahko pokazali kaj več. Ostali pa so bili pobiti z meči novih zavojevalcev. Imperij je bil leta 1042 dokončno razkosan, ko je prišel nov osvajalec iz Normandije.